

**ცაგერისა და ონის
მუნიციპალიტეტებში მიმდინარე
ჰესების მშენებლობასთან
დაკავშირებული გამოწვევები**

წინასწარი შეფასება

საქართველოს
ახალგაზრდა
იურისტთა
ასოციაცია

მწვანე
ალტერნატივა

ავტორი:

ირაკლი მაჭარაშვილი

გამოცემაზე პასუხისმგებელი პირები:

სულხან სალაძე

ირმა პავლიაშვილი

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

GEORGIA

EAST • WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების
და მრავალკუთხედის ჩართულობის პროექტი
ADVANCING CSO CAPACITIES AND ENGAGING SOCIETY
FOR SUSTAINABILITY (ACCESS)

Brot
für die Welt

Bread for the World -
Protestant
Development Service

წინამდებარე შეფასება მომზადებულია აღმოსავლეთ-დასავლეთის მართვის ინსტიტუტის (EWTI) ACCESS-ის პროექტის ფარგლებში. წინასწარი შეფასების დამზადება შესაძლებელი გახდა ამერიკელი ხალხის მხარდაჭერის შედეგად ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა (USAID) და BFDW-ის დაფინანსებით. პუბლიკაციის შინაარსზე პასუხისმგებელია საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და ის შესაძლოა არ გამოხატავდეს დონორების შეხედულებებს.

სიტუაციური მიმოხილვა

2014 წლის 18 დეკემბერს ევროპარლამენტმა საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმების რატიფიცირება მოახდინა. ამავე დღეს ევროპარლამენტმა საქართველოს შესახებ რეზოლუციაც¹ მიიღო, სადაც ყურადღება გამახვილებულია საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ურთიერთობის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საკითხებზე; მათ შორისაა, ენერგეტიკა და გარემოს დაცვა. რეზოლუციის 46-ე პუნქტში ევროპარლამენტი „მოუწოდებს ევროკომისიას, დაეხმაროს და საფუძვლიანი მონიტორინგი გაუწიოს საქართველოს ხელისუფლების ორგანოებს ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობის, რეაბილიტაციისა და რეკონსტრუქციისთვის გამიზნული საინვესტიციო პროგრამების განხორციელებისას; მოუწოდოს ხელისუფლების ორგანოებს, სრულად შეასრულონ ევროკავშირის სტანდარტები და ნორმები, განსაკუთრებით, როდესაც საქმე ეხება დიდი ჰიდროელექტროსადგურების გარემოზე ზემოქმედების შეფასებას“.

ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების დადების შემდეგ საქართველოს მთავრობამ დაიწყო ახალი კანონმდებლობის შემუშავება. 2017 წლის ივნისში, ევროკავშირის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების დირექტივისა და სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების დირექტივის მოთხოვნებთან ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციისთვის, საქართველოს პარლამენტმა მიიღო „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი“, რომელიც ეტაპობრივად შედის ძალაში. თუმცა გარემოზე ზემოქმედების შეფასების სწორი პრაქტიკის ჩამოსაყალიბებლად ჯერ კიდევ დარჩენილია მნიშვნელოვანი სამუშაო. სწორედ ეს იქნა მხედველობაში მიღებული ევროპარლამენტის მიერ, როდესაც მან 2018 წლის 14 ნოემბერს მიიღო რეზოლუცია (დაამტკიცა ანგარიში) საქართველოსთან ასოცირების ხელშეკრულების შესრულების მდგომარეობის შესახებ². სხვა საკითხებთან ერთად ევროპის პარლამენტმა ყურადღება გაამახვილა გარემოს დაცვისა და ენერგეტიკის საკითხებზე. მან მოუწოდა საქართველოს მთავრობას შეიმუშაოს ქმედითი ენერგეტიკული სტრატეგია, ხელი შეუწყოს განახლებადი ენერჯის ათვისებასა და ენერგოეფექტურობას; გაზარდოს საზოგადოების მონაწილეობა/ხარისხი გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების მიღებისას; გაახსენა საქართველოს მისი ვალდებულება მრავალმხრივი გარემოსდაცვითი ხელშეკრულებების შესრულებასთან დაკავშირებით და მოუწოდა ამ ვალდებულებების შესრულების ხარისხის გაუმჯობესება. ევროპარლამენტი ითვალისწინებს იმ გარემოებას, რომ საქართველოს მთავრობას დაგეგმილი აქვს ჰიდროენერჯის შემდგომი განვითარება და მოუწოდებს უზრუნველყოს ჰიდროენერგეტიკული პროექტების შესაბამისობა ევროკავშირის სტანდარტებთან, რაც გარემოზე ზეგავლენის შეფასების პროცესის გამჭვირვალობასა და გადაწყვეტილების მიღებისას ყველა დაინტერესებული მხარის ჩართულობას უზრუნველყოფს.

¹ European Parliament non-legislative resolution of 18 December 2014 on the draft Council decision on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Georgia, of the other part (09827/2014 – C8-0129/2014 – 2014/0086(NLE) – 2014/2816(INI)) ხელმისაწვდომია: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA2014-0110+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>

² European Parliament resolution of 14 November 2018 on the implementation of the EU Association Agreement with Georgia (2017/2282(INI)) ხელმისაწვდომია <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2018-0457+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>

დღეისათვის საქართველოს არაერთ რეგიონში, მათ შორის რაჭასა და სვანეთში ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობა მიმდინარეობს და საქართველოსადმი მთელი რიგი ვალდებულებებისა და რეკომენდაციების წარდგენის მიუხედავად, გარკვეულ პრობლემებს ქმნის გარემოს დაცვის თვალსაზრისით, ასევე გამოწვევას წარმოადგენს ინდივიდების დონეზე ადამიანის უფლებების დაცვის კუთხით.³

შემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, პროექტის „საზოგადოებაზე ორიენტირებული განვითარების ხელშეწყობა მაღალმთიან რეგიონებში“ ფარგლებში საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციისა და პარტნიორი ორგანიზაცია მწვანე ალტერნატივის წარმომადგენლებმა დაგეგმეს ცავერსა და ონში მიმდინარე ჰესების სამშენებლო დოკუმენტების (სკოპინგის ანგარიშების) კვლევა, ევროკავშირის კანონმდებლობისა და სახელმძღვანელო დოკუმენტების (გაიდლაინების) გათვალისწინებით. აღნიშნული შესაძლებლობას მოგვცემდა ნათლად დაგვენახა მიმდინარე სამშენებლო პროცესთან დაკავშირებული ის გამოწვევები, რომელიც ნეგატიურად აისახება გარემოზე.

იმედს გამოვთქვამთ, რომ მომზადებული შენიშვნები დადებით როლს შეასრულებს საქართველოში მიმდინარე ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობის პროცესში გამოკვეთილი სისტემური ხარვეზების აღმოფხვრაში.

მეთოდოლოგია

სკოპინგის ანგარიშის შესწავლისას და შენიშვნების მომზადებისას ვისარგებლეთ სკოპინგის ანგარიშის შეფასებისათვის შექმნილი ორი კითხვარით: პირველი კითხვარი აჩვენებს წარმოდგენილი ანგარიშის შესაბამისობას „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის მოთხოვნებთან“; მეორე კითხვარი კი წარმოადგენს ევროკავშირის ანალოგიური კითხვარის ადაპტირებულ ვერსიას და გამოიყენება სკოპინგის ანგარიშის ხარისხის შეფასებისათვის, წარმოდგენილი საქმიანობის ზეგავლენის შეფასებისათვის და გვაძლევს ინფორმაციას გარემოს ზეგავლენის შეფასების (გზმ) ანგარიშის მომზადებისათვის ჩასატარებელი კვლევებისა და მეთოდების შესახებ⁴. კერძოდ: გამოვიყენეთ გარემოზე ზემოქმედების შეფასების საკონტროლო კითხვები (Checklist), რომელიც მომზადებულია საქართველოს კანონმდებლობის მოთხოვნებისა (გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი და სხვ.) და ევროკავშირის დოკუმენტის - Guidance on the preparation of the EIA Report (Directive 2011/92/EU as amended by 2014/52/EU)⁵ მიხედვით, ასევე, გამოყენებულია „საქართველოს მდინარეების გარემოსდაცვითი შეფასების მეთოდოლოგია (2017)“, რომელიც მომზადებულია USAID/G4G პროექტის ფარგლებში.

³ <https://gyla.ge/ge/post/adamianis-uflebebze-da-garemosdacvit-sakitkhebeze-momushave-organizaciebis-ganckhadeba-tchubersh-shegmnil-krizistan-dakavshirebit#sthash.4IQzabu.dpbs>

⁴ Environmental Impact Assessment of Projects Guidance on Scoping (Directive 2011/92/EU as amended by 2014/52/EU). Implemented for the European Commission by COWI A/S and Milieu Ltd. The main authors: Paola Banfi, Adrien Lantieri, Jennifer McGuinn, and Alicia McNeill from Milieu Ltd. No ENV.F.1/FRA/2014/0063, implemented for the European Commission by COWI A/S and Milieu Ltd. © European Union, 2017 (<http://ec.europa.eu>).

⁵ http://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA_guidance_EIA_report_final.pdf

შენიშვნები და კომენტარები ქვემო ნამახვანი ჰესის მშენებლობის და ექსპლუატაციის პროექტში შეტანილი ცვლილებების სკოპინგის ანგარიშთან დაკავშირებით

2019 წლის 17 ივნისს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ვებგვერდზე გამოქვეყნდა სკოპინგის განცხადება - შპს „ენკა რინიუებლზს“ ქვემო ნამახვანი ჰესის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პროექტში შეტანილი ცვლილებები; დაგეგმილი საქმიანობის დასახელება - ქვემო ნამახვანი ჰესის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პროექტში შეტანილი ცვლილებები. შენიშვნების კომენტარების ვადად განსაზღვრული იყო 2019 წლის 9 ივლისი, თუმცა, კანონმდებლობით დადგენილ ვადებში სკოპინგის ანგარიშის საჯარო განხილვა არ დანიშნულა.

ნამახვანის ჰესების კასკადის პროექტზე, საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს მიერ ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნა N73 გაცემულია 2015 წლის 25 დეკემბერს, რის საფუძველზეც საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტროს სსიპ „ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტოს“ მიერ გაცემულია მშენებლობის ნებართვა. 2019 წლის 14 თებერვალს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ გამოსცა ბრძანება „ნამახვანის ჰესების კასკადის მშენებლობის და ექსპლუატაციის პროექტში შეტანილი ცვლილებებზე (ექსპლუატაციის პირობების შეცვლა) სკრინინგის გადაწყვეტილების შესახებ.

სკრინინგის განცხადებაში აღნიშნული იყო, რომ კომპანიამ ჩაატარა პროექტის ოპტიმიზაციის სამუშაოები, ჰესების კასკადის სამშენებლო/დეტალური პროექტის მომზადების მიზნით. ოპტიმიზაციის პროცესში მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება ჰესების კასკადის თავდაპირველ პროექტში ცვლილებების შეტანის თაობაზე. სკრინინგის განცხადების მიხედვით (რაც ასახულია სამინისტროს სკრინინგის გადაწყვეტილებაში) ცვლილებები შედის ნამახვანის ჰესების კასკადის შემადგენლობაში შემავალი ორივე ძირითადი ჰესის პროექტში. ამასთანავე, ჰესს, რომელსაც 2015 წლის ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნის მიხედვით, ეწოდებოდა „ტვიში ჰესი“, კომპანიის მიერ წარმოდგენილ ახალ დოკუმენტებში ეწოდება „ზედა ნამახვანი ჰესი“. ხოლო ჰესს, რომელსაც 2015 წლის ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნის მიხედვით ეწოდებოდა „ნამახვანი-ჟონეთი ჰესი“, კომპანიის მიერ წარმოდგენილ ახალ დოკუმენტებში ეწოდება „ქვემო ნამახვანი ჰესი“.

გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტრომ განიხილა სკრინინგის განცხადება, ასევე ამ განცხადებასთან დაკავშირებით არასამთავრობო ორგანიზაციების „მწვანე ალტერნატივას“ და „საქართველოს მწვანეთა მოძრაობა/დედამინის მეგობრების“ მიერ წარმოდგენილი წერილობითი შენიშვნები და დაადგინა, რომ 2015 წელს დამტკიცებულ პროექტში შეტანილი ცვლილებები იწვევს ექსპლუატაციის პირობების მნიშვნელოვან ცვლილებას, რასაც შეიძლება მოჰყვეს გეოლოგიურ, ფიზიკურ და ბიოლოგიურ გარემოზე ზემოქმედების რისკების გაზრდა და შესაბამისად გარემოზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება. აღნიშნულის გათვალისწინებით, „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-7 მუხლის მე-6 ნაწილის, ამავე კოდექსის მე-5 მუხლის მე-12 ნაწილის საფუძველზე მიღებულ იქნა სკრინინგის გადაწყვეტილება, რომ ნამახვანის ჰესის მშენებლობის და ექსპლუატაციის პროექტში შეტანილი ცვლილებები (ექსპლუატაციის პირობების შეცვლა) დაექვემდებაროს გარემოზე ზემოქმედების შეფასებას.

ამ სკრინინგის გადაწყვეტილების საპასუხოდ, კომპანიამ მოამზადა მხოლოდ ქვემო ნამახვანი ჰესთან დაკავშირებული სკოპინგის ანგარიში. ამრიგად, კომპანიამ არასათანადოდ შეასრულა სკრინინგის გადაწყვეტილებაში მოცემული დავალებები.

ამ სახით გზმ ანგარიშის წარმოდგენა და დამტკიცება იქამდე მოგვიყვანს, რომ საბოლოოდ იარსებებს 3 გზმ ანგარიში და მათი შესაბამისი სანებართვო დოკუმენტაცია: 1) სს „ნამახვანის“ 2015 წლის მდ. რიონზე ჰიდროელექტროსადგურების კასკადის (ტვიში ჰესი 100 მგვტ, ნამახვანი ჰესი-333 მგვტ) მშენებლობის და ექსპლუატაციის პროექტი 2). შპს „ენკა რინიუებლზს“ ქვემო ნამახვანი ჰესის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პროექტში შეტანილი ცვლილებების პროექტი და 3). შპს „ენკა რინიუებლზს“ ზემო ნამახვანი ჰესის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პროექტში შეტანილი ცვლილებების პროექტი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ფორმალურად რაც არ უნდა გამართული იყოს ეს სამი ანგარიში (რაც თეორიულადაც კი წარმოუდგენელია), საერთოდ ამრს უკარგავს გზმ-ს, როგორც პრევენციული გარემოსდაცვითი მენეჯმენტის ინსტრუმენტს, რომელიც უნდა წარმოადგენდეს ჩარჩოს და საინფორმაციო საფუძველს საქმიანობებზე გადაწყვეტილების მიღებისას. თუ დავუშვებთ, რომ ერთსა და იმავე საქმიანობაზე (ამ შემთხვევაში - ნამახვანის ჰესების კასკადზე) იარსებებს სამი გზმ, შეუძლებელი იქნება გზმ-ს ფუნდამენტური მიზნის მიღწევა - საქმიანობის გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების შემცირება. სრული ქაოსი იქნება სამივე პროექტის სანებართვო დოკუმენტების შესრულების ანგარიშგებასთან და კონტროლთან დაკავშირებით.

შესაბამისად, მნიშვნელოვანია რომ სამინისტრომ არ დაუშვას ასეთი საშიში პრეცედენტი და მოსთხოვოს ინვესტორს, რათა თავიდან წარმოადგინოს ნამახვანის ჰესების კასკადის გაერთიანებული პროექტის სკოპინგის ანგარიში და შემდგომ მის საფუძველზე მოამზადოს ერთიანი გზმ ანგარიში.

იმ შემთხვევაში, თუ ცალ-ცალკე პროექტების სახით მომზადდება ქვემო ნამახვანის ჰესის ცვლილებების და ზემო ნამახვანის ჰესის ცვლილებების პროექტები, მაშინ ცვლილებას მოითხოვს საბაზო პროექტიც, რათა სამივე ამ პროექტში ასახული უნდა იყოს კუმულაციური ზემოქმედება დანარჩენი ორი პროექტის მიმართ. ეს კი პრაქტიკულად ნიშნავს, რომ სამმა სხვადასხვა გზმ-მ უნდა აღწეროს გაერთიანებული (კასკადის) პროექტის ზემოქმედება ბუნებრივ და სოციალურ გარემოზე, ანუ საერთო ჯამში, კომპანიასაც უფრო მეტი მოცულობის, მაგრამ ნაკლებ ეფექტური სამუშაოს განევა მოუწევს, ვიდრე ნამახვანის ჰესების კასკადის გაერთიანებული პროექტის ერთიანი გზმ ანგარიშის მომზადების შემთხვევაში.

მიმდინარე წელს წარმოდგენილი სკრინინგის განცხადება და სკოპინგის ანგარიში⁶ კიდევ ერთხელ ნათელს ხდის, რომ 2015 წელს შესრულებული გზმ ანგარიში ძალზე არასრულყოფილი, დაბალი ხარისხის იყო და მასზე არ უნდა გაცემულიყო დადებითი ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნა. თავად სკოპინგის ანგარიში აღიარებს, რომ 2015 წელს ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნა და მშენებლობის ნებართვა 2015 წელში გაცემული იყო „ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების საფუძველზე“ (და არა რეალური გარემოზე ზემოქმედების შეფასების) და რომ დეტალური კვლევები სხვადასხვა მიმართულებით, მათ

⁶ იხ: www.mepa.gov.ge

შორის გეოლოგიური და გეოდინამიკური რისკების კვლევები, ისევე როგორც ბიომრავალფეროვნებასთან დაკავშირებული ზემოქმედების შესწავლა, არ ჩატარებულა. შესაბამისად, არჩეული იქნა ისეთი ალტერნატივა, რომელიც არც უსაფრთხოების და არც გარემოსდაცვითი თვალსაზრისით უკეთესი არ იყო. სკოპინგის ანგარიშში ნათქვამია, რომ 2015 წელს დამტკიცებულ დოკუმენტებში მოცემული მტკიცებები და დაშვებები ეყრდნობოდა გასულ საუკუნეში, საბჭოთა პერიოდში ჩატარებულ კვლევებს.

სკოპინგის ანგარიშში არ მოიცავს „სრულ“ პროექტს. გარდა იმისა, რომ არ არის განხილული ზემო ნამახვანის ჰესი, არაფერია ნათქვამი ჰესთან ასოცირებული ინფრასტრუქტურის განთავსების ადგილისა და მათი ზემოქმედების შესახებ (მაგალითად, არ არის ნაჩვენები სად განთავსდება ელექტროგადამცემი ხაზი და სამშენებლო ბანაკი). დოკუმენტში არასრულყოფილად არის წარმოდგენილი ალტერნატივები, ჰესის სხვადასხვა ინფრასტრუქტურის განთავსების ალტერნატიული ვარიანტები (მხოლოდ ძალური კვანძის განთავსების ალტერნატივა არის განხილული).

ანგარიშში წარმოდგენილია ჰესის ფიზიკური მახასიათებლები, თუმცა არ ვხვდებით ინფორმაციას თვეების მიხედვით სავარაუდო გამომუშავების შესახებ, აგრეთვე ელექტროგადამცემი ხაზის პარამეტრებისა და მარშრუტის, მრავალწლიანი საშუალო ჩამონადენის გამოყენების შესახებ (რამდენი პროცენტი იქნება გამოყენებული).

სკოპინგის დოკუმენტში წარმოდგენილი ინფორმაცია გზმ ანგარიშის მომზადებისთვის საჭირო მეთოდების შესახებ ზოგადია, არ არის დასახელებული გარემოს თითოეული კომპონენტის შესწავლის მეთოდები. ზოგიერთი მეთოდი არასწორად არის განსაზღვრული (წყლის ხარჯი, ჰაბიტატების შეფასება), არ არის აღწერილი გარემოს თითოეული კომპონენტის შესწავლის პერიოდი (წლის რომელ სეზონში, რომელ თვეებში მოხდება შესწავლა და რამდენი ხანი გაგრძელდება).

გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების შერბილების ღონისძიებები არათანმიმდევრულია, არ ეყრდნობა გარემოზე ზემოქმედების შემცირების პირამიდის პრინციპს, რადგან წარმოდგენილი არ არის თავიდან აცილებისა და კომპენსაციის ღონისძიებები.

ანგარიშში არ მოიცავს ინფორმაციას: ეკოსისტემების, ეკოსისტემური სერვისების, ჰაბიტატების შესახებ. უნდა აღინიშნოს, რომ სახეობების შესახებ ინფორმაცია 2015 წელს შესრულებული გზმ ანგარიშიდან არის გადმოწერილი. შესაბამისად, რელევანტურად ვერ განვიხილავთ. ამასთან, ანგარიშში არ მოიცავს მოსალოდნელი ზემოქმედების ქვეშ მყოფ სხვადასხვა კონვენციით დაცული სახეობების ჩამონათვალს.

სკოპინგის ანგარიშის 4.1.5. ქვეთავის მიხედვით, საქმიანობა ზეგავლენას არ მოახდენს დაცულ ტერიტორიებზე, რადგან მათგან მნიშვნელოვანი მანძილითაა დაშორებული. მათი თქმით, არც გზმ ეტაპზე არ მოხდება დაცულ ტერიტორიაზე ზემოქმედების შეფასება. ეს არის კრიტიკული შეუსაბამობა კანონმდებლობასთან - „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის მე-8 მუხლის, მე-3 პუნქტის ბ.ა) ქვეპუნქტი, რაც იძლევა შესაძლებლობას, რომ სკოპინგის უარყოფითი დასკვნა გაიცეს (დანვრილებით იხ. ქვემოთ კითხვარი).

ჰაერის ემისიებისა და ხმაურის/ვიბრაციის გავრცელების ზეგავლენა ბიომრავალფეროვნებაზე საერთოდ არ არის განხილული, შესაბამისად, არასწორად არის ჩათვლილი, რომ ზემოქმედება იქნება „ძალიან დაბალი“ (სკოპინგის ანგარიში, ცხრილი 4.2.4.1).

ზედაპირულ და მიწისქვეშა წყლების ხარისხზე ზემოქმედების შეფასებისას არ არის გათვალისწინებული წყალსაცავისთვის დამახასიათებელი დაბინძურება (ბიომასის ლპობა და ა.შ.). არ არის გათვალისწინებული, რომ რეგიონში ძალზე დიდი რაოდენობით კარსტული წარმონაქმნები და მიწისქვეშა წყლებია, რაზეც ბურღვა-აფეთქებითი სამუშაოები და ჰიდროლოგიური რეჟიმის ცვლილება ზეგავლენას მოახდენს.

მინიმალური ეკოლოგიური ხარჯის დადგენა სინამდვილეში მოხდა საბჭოთა, ე.წ. „სანიტარიული ხარჯის“ მეთოდიკით და არა თანამედროვე მეთოდებით, რომელიც შესაბამისი იქნებოდა თუნდაც ევროკავშირის წყლის ჩარჩო დირექტივისა.

სკოპინგის ანგარიშის 4.1.9 თავში ნათქვამია, რომ ე.წ. „ეკოჰესი“ იმუშავებს კაშხლიდან გატარებულ ე.წ. ეკოლოგიურ ხარჯზე. ეს ნიშნავს, რომ თევზების არც ერთი ინდივიდი აღარ გადარჩება, ვინაიდან ამ „ეკოჰესის“ ტურბინებში დაილუპება. ამრიგად, საერთოდ უნდა დაისვას საკითხი ამ „ეკოჰესის“ მიზანშეწონილობის შესახებ.

არ არის განხილული, როგორ იმოქმედებს წელიწადში ორჯერ წყალსაცავის გარეცხვა ქვედა ბიეფში მობინადრე თევზებზე და სხვა ცოცხალ ორგანიზმებზე (თავი 4.1.10).

არ არის დასაბუთებული მტკიცება იმის შესახებ, რომ მიწისქვეშა წყლების დებეტზე ზემოქმედების რისკები მოსალოდნელი არ არის (სკოპინგის ანგარიში, თავი 4.1.11). გასათვალისწინებელია, რომ აქამდე დეტალური გეოლოგიური შესწავლა არ ჩატარებულა, ხოლო კომპანია „ქლინ ენერჯის“ და მისი კონტრაქტორის „გამას“ მიერ ამ საკითხის არასრულყოფილად შესწავლის გამო უამრავი პრობლემა დაგროვდა „შუახევი ჰესის“ პროექტში, რამაც ბევრ სოფელში სასმელი წყლის დაკარგვა და საქართველოს ისტორიაში ყველაზე დიდი ენერგეტიკული ავარია გამოიწვია.

არასწორია მტკიცება იმის შესახებ, რომ პროექტი არ იქონიებს ზეგავლენას წყლის რესურსების ხელმისაწვდომობაზე, ვინაიდან თავის დროზე (2015 წლის პროექტი) ამ საკითხის შესწავლა არ მოხდა სათანადო მეთოდიკით (სკოპინგის ანგარიში, თავი 4.1.12). ამავე მიზეზით, არასწორია მტკიცება, რომ პროექტი არ იქონიებს ზემოქმედებას წყლის ბიოლოგიურ გარემოზე (სკოპინგის ანგარიში, თავი 4.1.13).

მოსალოდნელი ზემოქმედების შეჯამებისას (სკოპინგის ანგარიში, ცხრილი 4.2.11.1) საუბარია მხოლოდ ავარიულ შემთხვევებზე, თითქოს დიდი ჰესის პროექტს ზემოქმედება მხოლოდ ავარიის შემთხვევაში აქვს. განხილულია იქთიოფაუნაზე ზემოქმედება მხოლოდ უკანონო თევზჭერით და არა ჰესის ფუნქციონირებით.

საერთოდ არ არის განხილული ზემოქმედება აგრო-ბიომრავალფეროვნებაზე და სოფლის მეურნეობაზე, მიუხედავად იმისა, რომ პირდაპირ ზემოქმედებას (დატბორვა, მიწათსარგებლობის ტიპის ცვლილება) განიცდიან სასოფლო-სამეურნეო საგარეულები.

ფაუნისტური ნუსხები წარმოადგენენ ძალიან სავარაუდო ჩამონათვალს, გზმ ეტაპზე საკითხი საგულდაგულო შესწავლას საჭიროებს.

ვიზუალური ზემოქმედების კონტექსტში არ არის განხილული მიწის სამუშაოების დროს გამონამუშევარი ქანები და სხვა სამრეწველო ნარჩენები.

სოციალურ-ეკონომიკური ზემოქმედების განხილვის დროს გამორჩენილია ძალზე მნიშვნელოვანი საკითხი: პროექტის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის ფაზებზე უარყოფითი ზემოქმედება ტერიტორიაზე ლეჩხუმში, რაჭაში და ქვემო სვანეთში, ასევე პრომეთეს მღვიმეზე (მშენებლობასთან დაკავშირებული სატრანსპორტო ნაკადებით გამოწვეული საცობები) ზემოქმედება მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლებზე (ღვინის მწარმოებლები, მარნები, ოჯახური სასტუმროები) - დატბორვის და სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების დაკარგვის, ვაზის უნიკალური ჯიშების არეალში მიკროკლიმატის ცვლილების, მშენებლობით გამოწვეული ხმაურის, ვიბრაციის და დამტვერიანების შედეგად მარეგულირებელი ეკოსისტემური სერვისის - დამმტვერავე მწერების - შემცირება/დაკარგვა. შესაბამისად, ზემოქმედება ეკონომიკაზე და ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების პირობებზე ტენდენციურად არის შეფასებული და არა ისე, როგორც ამას მოითხოვს მოქმედი კანონმდებლობა.

შემარბილებელი ღონისძიებების ცხრილი სრულიად არა რელევანტურია, ბევრი ზემოქმედება უბრალოდ იგნორირებულია (ბიომრავალფეროვნებაზე და ეკოსისტემურ სერვისებზე, ბურღვა-აფეთქებითი სამუშაოების ზემოქმედება კარსტულ მღვიმეებზე და მიწისქვეშა წყლებზე, წყლის მჟავიანობაზე ბეტონის წარმოების ზემოქმედება, მდინარისპირა მცენარეულობის დეგრადაცია ბუნებრივ კალაპოტში მხოლოდ სანიტარიული ხარჯის დატოვების გამო, ზემოქმედება აგრო-ბიომრავალფეროვნებაზე/ყურძნის ადგილობრივ ჯიშებზე, ზედაპირული წყლების დაბინძურება წყალსაცავის გამო, ჰესთან ასოცირებული ინფრასტრუქტურის - გადამცემი ხაზები, ქვესადგურები და სხვა. ზემოქმედებით ჰაბიტატების ფრაგმენტაცია-დეგრადაცია და სხვა ბიომრავალფეროვნების საფრთხეები და ა.შ.) საერთოდ არ არის წარმოდგენილი, რა სახის საკომპენსაციო ღონისძიებებს გამოიყენებს კომპანია დაზიანებული და დაკარგული ჰაბიტატების სანაცვლოდ („შეძლებისდაგვარად გამწვანებითი სამუშაოების ჩატარება“ არ შეიძლება სერიოზულად იყოს განხილული, როგორც მცენარეულობისგან სამშენებლო დერეფნის განმედიის საკომპენსაციო საშუალება. ამ შემთხვევაში უნდა მოხდეს ადეკვატური ჰაბიტატის აღდგენა).

დოკუმენტში წარმოდგენილი დასკვნები პროექტის დადებით ზეგავლენასთან დაკავშირებით, საკმაოდ ზოგადია. არ არის ნაჩვენები კონკრეტული რაოდენობრივი მონაცემები, ინფორმაცია იმის შესახებ თუ რამდენი ადამიანის დასაქმება მოხდება, როგორც პროექტის მშენებლობის ასევე ექსპლუატაციის ეტაპზე. აგრეთვე, დოკუმენტში არ არის განხილული, როგორ მოხდება ფიზიკური და ეკონომიკური განსახლების კომპენსაცია. შესაბამისად, რთულია მსჯელობა, რამდენად გაუმჯობესდება მოსახლეობის საცხოვრებელი პირობები.

იმისათვის, რომ დაინტერესებულ საზოგადოებას წარმოდგენა შეეძინას პროექტის სოციალურ ეკონომიკურ ზემოქმედებაზე, აუცილებელია საპროექტო არეალში ზემოქმედების

ქვეშ მყოფი სოფლების აღწერა და მათი ჩამონათვალი. ასეთი რამ დოკუმენტში საერთოდ არ არის განხილული. პროექტის განხორციელება ითვალისწინებს ფიზიკურ და ეკონომიკურ განსახლებას. შესაბამისად, მოსახლეობას შეეზღუდება რესურსებზე ხელმისაწვდომობა. განხილული უნდა იყოს, როგორ იმოქმედებს ეს ადგილობრივ მოსახლეობაზე.

ანგარიშში აღწერილია ის ზეგავლენა, რაც პროექტს ექნება ადამიანების ჯანმრთელობაზე, თუმცა, არ არის სრულყოფილად განხილული. მაგალითად, როგორ იმოქმედებს ტენიანობის მომატება ადამიანთა ჯანმრთელობაზე. არ არის განხილული ბურღვა-აფეთქებითი სამუშაოების შედეგად გარემოსა და მოსახლეობაზე ზემოქმედების შეფასების საკითხი. მთელ ტექსტში არ არის დაცული ციტირების წესი, შესაბამისად, შეუძლებელია წყაროების გამოყენების სისწორის შეფასება.

ამრიგად, მიგვაჩნია, რომ „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მოთხოვნებთან შეუსაბამობისა და სკრინინგის გადაწყვეტილების უგულვებელყოფის გამო, წარმოდგენილ სკოპინგის ანგარიშზე უარყოფითი დასკვნა უნდა გაიცეს.

გემოაღნიშნულის გარდა, მნიშვნელოვანია, რომ კომპანიას ნათლად მიეთითოს:

მოამზადოს სრული საქმიანობის ახალი გზა, რომელიც მოიცავს როგორც ზემო, ისე ქვემო ნამახვანის ჰესებს და მასთან დაკავშირებულ ინფრასტრუქტურას, ასევე ე.წ. საბაზო პროექტის ზემოქმედებას. საბოლოო ჯამში, უნდა გაუქმდეს 2015 წლის პროექტთან დაკავშირებული ნებართვები და მიღებული იქნას ერთი (და არა სამი) გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილება ერთიან პროექტზე. გასათვალისწინებელია, რომ კომპანიას აქამდე არ აქვს წარმოდგენილი ის დოკუმენტები, რაც მოთხოვნილი იყო 2015 წლის 25 დეკემბერს გაცემული ეკოლოგიური ექსპერტიზის პირობებით: ზოოლოგიური კვლევები, ბიომრავალფეროვნების აღდგენის და საკომპენსაციო ღონისძიებების გეგმები, მონიტორინგის გეგმა, ეპიზოთიური კვლევა, კარსტული მღვიმეების კვლევა, გეოდინამიკური პროცესების კვლევა და ა.შ. არ იყო წარმოდგენილი პროექტის ზემოქმედება ვაზის უნიკალური ჯიშების მიკროზონებზე, ფერმერულ მეურნეობებზე და საოჯახო მარნებზე (2015 წლის შემდეგ ამ მხრივ სიტუაცია მნიშვნელოვნად შეიცვალა, გაიზარდა წარმატებული საოჯახო მარნების რაოდენობა, რომლებიც ახორციელებენ ადგილობრივი ღვინოების ექსპორტს და მონაწილეობენ ადგილობრივი ფერმერების მხარდაჭერის სახელმწიფო პროგრამებში).

აღნიშნული გარემოებები არის იმის მყარი საფუძველი, რომ კომპანიამ წარმოადგინოს სრული გზა ანგარიში ახალი გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების მისაღებად.

გარდა გზა ანგარიშისა, კომპანიამ უნდა წარმოადგინოს ე.წ. შესაბამისობის შეფასება“ (Appropriate Assessment, AA), სადაც განხილული იქნება პროექტის ზეგავლენა როგორც ზედა, ისე ქვედა ბიეფში განლაგებულ „ზურმუხტის საიტებზე“. ჰიდროელექტროსადგურის განთავსებამ მდინარის ზემო წელში, შესაძლოა მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონიოს ქვემო წელში მდებარე ზურმუხტის ტერიტორიაზე წყლის ჩამონადენის და სედიმენტების ტრანსპორტირების ცვლილების, დაბინძურების ან თევზის სახეობების სამიგრაციო გზების დარღვევის გამო (იხ. ევროკომისიის სახელმძღვანელო დოკუმენტი European Commission, 2018. Guidance on The requirements for hydropower in relation to Natura 2000). „შესაბამისი

შეფასება“ უნდა მომზადდეს ადრეულ ეტაპზე. გასათვალისწინებელია, რომ მდინარე რიონი ბერნის კონვენციით დაცული ატლანტური ზუთხის ერთადერთ საბინადრო გარემოს წარმოადგენს. ჩვენთვის ცნობილია, რომ ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის ექსპერტმა შეისწავლა ზუთხების სახეობებზე პროექტის ზეგავლენის საკითხი და უარყოფითი შეფასება მისცა პროექტს.

2015 წელს მომზადებულ გზმ ანგარიშში მდინარის გარემოსდაცვითი ხარჯის შეფასება გაკეთებულია საბჭოთა სტანდარტებით, რაც გულისხმობს 10%-იანი სანიტარიული ხარჯის დატოვებას მდინარის ბუნებრივ კალაპოტში. კომპანიას უნდა მიეთითოს, რომ გამოიყენოს „საქართველოს მდინარეების გარემოსდაცვითი ხარჯის შეფასების მეთოდოლოგიის სახელმძღვანელო“.⁷

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ შენიშვნების მომზადებისას ვისარგებლეთ სკოპინგის ანგარიშის შეფასებისათვის შექმნილი ორი კითხვარით. სკოპინგის ანგარიშის კანონმდებლობასთან შესაბამისობის შეფასებისას ნათლად გამოჩნდა, წარმოდგენილი სკოპინგის ანგარიში არ მოიცავს ყველა პუნქტს, რომელიც სავალდებულოა „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-8 მუხლის მე-3 პუნქტით (კერძოდ, დაცულ ტერიტორიებთან და საბადოებთან დაკავშირებული საკითხები). შესაბამისად, სამინისტროს აქვს მყარი საფუძველი იმისათვის, რომ გასცეს სკოპინგის უარყოფითი დასკვნა. კომპანია უფლებამოსილია გადაამუშაოს და თავიდან წარმოადგინოს სკოპინგის დასკვნა. ამასთანავე, წარმოდგენილი სკოპინგის ანგარიში არ ითვალისწინებს სამინისტროს სკრინინგის გადანყვეტილებით დადგენილ მოთხოვნებს და არც დასაბუთებულია ამგვარი გაუთვალისწინებლობის მიზეზი. სკოპინგის ანგარიშისთვის მნიშვნელოვანი საკითხები დაბალ დონეზეა შესრულებული. ევროკავშირის ადაპტირებული კითხვარით შეფასებამ ნათლად წარმოაჩინა სკოპინგის ანგარიშის ხარისხის ნაკლოვანებები და გზმ ანგარიშის მოსამზადებელი სამუშაოს მოცულობა.

შენიშვნები და კომენტარები მდ. რიონზე ონის კასკადის მშენებლობის და ექსპლუატაციის პროექტზე და მის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშზე

„ონის ჰესების კასკადის მშენებლობის და ექსპლუატაციის“ პროექტის განხორციელებას გეგმავს სს „ონის კასკადი“. დაგეგმილი საქმიანობა ითვალისწინებს „ონის მუნიციპალიტეტში, მდ. რიონის ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის ათვისებას მ.დ. 1095.5-669.2 მ ნიშნულებს შორის მონყობილი ჰიდროტექნიკური ნაგებობების საშუალებით. საპროექტო ჰესების კასკადი იქნება ორ საფეხურიანი. პირველი საფეხური (ონი 1 ჰესი) მოეწყობა მ.დ. 1095.5-832.1 მ ნიშნულებს შორის, ხოლო მეორე საფეხური (ონი 2 ჰესი) - მ.დ. 770.5-669.2 მ ნიშნულებს შორის.

2018 წლის პირველ იანვარს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ვებგვერდზე გამოქვეყნდა განცხადება „ონის მუნიციპალიტეტში, სს „ონის კასკადი“ „ონის ჰესების კასკადის მშენებლობის და ექსპლუატაციის“ პროექტის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების (გზმ) ანგარიშის საჯარო განხილვის“ შესახებ. განცხადების თანახმად, საჯარო

⁷ აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს პროექტი „მართველობა განვითარებისათვის“ USAID/G4G; „დელოიტ ქონსალტინგი“, აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტო | საქართველო, ავტორი: GEORGIA'S ENVIRONMENTAL OUTLOOK, თებერვალი 2017, რედ. გიორგი ჩიქოვანი, ქეთევან სხირელი, მარიამ ბახტაძე.

განხილვა უნდა ჩატარებულიყო 2018 წლის 19 თებერვალს, 14:00 საათზე, ონის მუნიციპალიტეტის მერიის ადმინისტრაციული შენობაში.

საიტზე გამოქვეყნებული იყო გზმ წინასწარი ვერსია, ასევე ტექნიკური რეზიუმე და არატექნიკური რეზიუმე. განცხადების თანახმად, გზმ ანგარიშის წინასწარი ვერსია და შესაბამისი დეტალური ინფორმაცია დაგეგმილ საქმიანობასთან დაკავშირებით ასევე ხელმისაწვდომი იყო საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს გარემოზე ზემოქმედების ნებართვების დეპარტამენტის, ონის მუნიციპალიტეტის მერიის ადმინისტრაციული შენობასა და გარემოსდაცვითი საკონსულტაციო ორგანიზაცია შპს „გამა კონსალტინგის“ ოფისში.⁸

აღნიშნული პროექტის თაობაზე 2019 წლის 18 თებერვალს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ვებგვერდზე გამოქვეყნდა კიდევ ერთი განცხადება, პროექტთან დაკავშირებულ დოკუმენტაციასთან ერთად. განცხადების თანახმად, დაინტერესებულ საზოგადოებას შესაძლებლობა ჰქონდა დაგეგმილი საქმიანობის გზმ ანგარიშთან დაკავშირებული წერილობითი შენიშვნები და მოსაზრებები წარედგინა საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროში, 2019 წლის 1 მარტამდე. განცხადებაში აღნიშნული იყო, რომ ადმინისტრაციული წარმოება მიმდინარეობს „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ 48-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, რომლის თანახმად, 2018 წლის 1 იანვრამდე „გარემოზე ზემოქმედების ნებართვის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად დაწყებული ადმინისტრაციული წარმოების შემთხვევაში, გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილება გაიცემა 2018 წლის 1 იანვრამდე გარემოზე ზემოქმედების ნებართვის გაცემისთვის დადგენილი წესით. „გარემოზე ზემოქმედების ნებართვის შესახებ“ საქართველოს კანონი არ აკისრებს ადმინისტრაციულ ორგანოს ვალდებულებას განათავსოს გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების მიღების თაობაზე განცხადება ოფიციალურ ვებგვერდზე, მიუხედავად ამისა, სამინისტრო საზოგადოების ინფორმირებისთვის უზრუნველყოფს შემოსული განცხადებების ვებგვერდზე განთავსებას, ასევე შესაბამისი ადმინისტრაციული წარმოების ვადების გათვალისწინებით, განსაზღვრავს საზოგადოებისგან შენიშვნების მიღების ვადას.⁹ თანდართულ გზმ ანგარიშში აღნიშნული იყო, რომ „ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების და მოსახლეობის ინფორმირების მიზნით, 2016 წლის 09 სექტემბერს 15 საათზე, ონის მუნიციპალიტეტის კულტურის ცენტრის შენობაში გაიმართა ონის ჰესების კასკადის წინასწარი გარემოს დაცვითი შეფასების ანგარიშის საჯარო განხილვა. შეხვედრას ესწრებოდნენ: საქართველოს თანაინვესტირების ფონდის და შპს „ფერი“-ს წარმომადგენლები, შპს „გამა კონსალტინგის“ წარმომადგენლები, ონის მუნიციპალიტეტის საკრებულოსა და გამგეობის წარმომადგენლები, ადგილობრივი მოსახლეობა და სხვა დაინტერესებული პირები. ჰესების კასკადის შემაჯამებელი საჯარო განხილვა ჩატარდა 2018 წლის 19 თებერვალს ქ. ონის კულტურის სახლის შენობაში. განხილვებს ესწრებოდა ადგილობრივი მოსახლეობა, საკრებულოს და მერიის წარმომადგენლები, არასამთავრობო ორგანიზაციები, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს წარმომადგენელი და სხვები“.

დოკუმენტაციას არ ახლდა ამ საჯარო განხილვების ჩატარების არანაირი მტკიცებულება. ცხრილის სახით წარმოდგენილი იყო მხოლოდ „საჯარო განხილვის პროცესში შემოსული

⁸ <https://mepa.gov.ge/Ge/PublicInformation/53>

⁹ <https://mepa.gov.ge/Ge/PublicInformation/11399>

შენიშვნების და წინადადებების შესახებ ინფორმაცია“. ამ ცხრილში მოცემულია მართო გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შენიშვნები.

სამინისტროს მიერ 2018 წლის 18 თებერვალს გამოქვეყნებულ განცხადებასთან დაკავშირებით მწვანე ალტერნატივამ გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს წერილობით მიმართა. მასში აღნიშნული იყო, რომ ზემოხსენებულ განცხადებაზე თანდართული დოკუმენტის თანახმად, „სსიპ ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტოს უფროსმა 2019 წლის 15 თებერვალს მიმართა საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრს და აცნობა, რომ სააგენტოში შესულია სს „ონი კასკადის“ 13.02.2019 წლის N15 განცხადება და თანდართული დოკუმენტაცია, რომელიც ეხება ონის მუნიციპალიტეტში, მდინარე რიონზე, 206.1 მგვტ სიმძლავრის „ონის ჰიდროელექტროსადგურის კასკადის“ მშენებლობის გარემოსდაცვითი გადანწყვეტილების მიღების საკითხს და სთხოვა საკითხის განხილვა.

წარდგენილი დოკუმენტებიდან ნათელია, რომ ადმინისტრაციული წარმოება დაიწყო გარემოსდაცვითი გადანწყვეტილების მიღების თაობაზე სსიპ ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტოს უფროსის 2019 წლის 15 თებერვლის განცხადების საფუძველზე. ამდენად, გაუგებარია რატომ იყენებს სამინისტრო "გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის" 48-ე მუხლის პირველი ნაწილის დანაწესს და გადანწყვეტილების მიღებას 2018 წლის 1 იანვარს ძალადაკარგული კანონით აპირებს. აქვე უნდა აღნიშნოს, რომ გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის თანახმად, გარემოსდაცვითი გადანწყვეტილების მისაღებად თავად კომპანიამ უნდა მიმართოს გადანწყვეტილების მიმღებ ორგანოს. ამდენად, სამინისტროს საერთოდ არ უნდა განეხილა ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტოს განცხადება, ხოლო ნებართვის მაძიებლისთვის აქვსნა კოდექსით დადგენილი პროცედურები. იმ შემთხვევაში თუკი, მართლაც ჯერ კიდევ 2018 წლის 1 იანვრამდე იყო სამინისტროში წარდგენილი განცხადება გარემოზე ზემოქმედების ნებართვის გაცემის მოთხოვნით, რომლის საფუძველზეც სამინისტრომ დაიწყო ადმინისტრაციული წარმოება - გაუგებარია რა ტიპის, რა რეგულაციით დადგენილი წარმოებაა ეს, რომელიც მინიმუმ 14 თვეა გრძელდება. როგორც ცნობილია, „გარემოზე ზემოქმედების ნებართვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის „ნებართვის გაცემის წესი“ თანახმად: სამინისტრო ნებართვის გაცემის შესახებ გადანწყვეტილებას იღებს საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის VI თავით განსაზღვრული მარტივი ადმინისტრაციული წარმოების წესით და „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, ნებართვის მიღების თაობაზე განცხადების რეგისტრაციიდან 20 დღის ვადაში. ხოლო თუკი, ადმინისტრაციული წარმოება „გარემოზე ზემოქმედების ნებართვის შესახებ“, „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ კანონისა და ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის საკმაოდ მკაცრი მოთხოვნების დარღვევით, მაინც ამდენი ხანია გრძელდება წარმოება, რატომ გამოყო სამინისტრომ საზოგადოების ჩართვისათვის მხოლოდ 12 კალენდარული დღე“.

მწვანე ალტერნატივამ მიუთითა სამინისტროს, რომ „ყოველივე ზემოაღნიშნული არის არაერთი კანონისა და კონვენციის მოთხოვნების მნიშვნელოვანი დარღვევა, რომელიც სამინისტრომ დროულად უნდა აღმოფხვრას და შეწყვიტოს ეს სრულიად უკანონო პროცესი, რომლის ერთადერთი მიზანია კომპანიას მისცეს პროექტის ზემოქმედების სრულფასოვნად შესწავლისა და საზოგადოების ლეგიტიმურ შეკითხვებზე პასუხის გაცემის ვალდებულებისაგან თავის არიდების შესაძლებლობა“.

2019 წლის 25 თებერვალს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ვებგვერდზე გამოქვეყნდა ახალი განცხადება ონის ჰესების კასკადის პროექტთან დაკავშირებით. მასში აღნიშნული იყო, რომ „2019 წლის 15 თებერვალს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრომ საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროში წარმოადგინა განცხადება (N04/238) გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების მიღების თაობაზე. სამინისტრომ პროექტის სიღრმისეული განხილვისა და საფუძვლიანი შესწავლის მიზნით, შუამდგომლობით მიმართა საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს (N1678/01), გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების გაცემის მიზნით დაწყებული ადმინისტრაციული წარმოების ვადის 2019 წლის 25 აპრილამდე გაგრძელების შესახებ. 2019 წლის 22 თებერვლის საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს (N36-04) ბრძანების საფუძველზე, ადმინისტრაციული წარმოების ვადა გაგრძელდა 2019 წლის 25 აპრილამდე.“ ადმინისტრაციული წარმოების ვადის გაგრძელების გამო, პროექტის გზმ ანგარიშთან დაკავშირებული წერილობითი შენიშვნებისა და მოსაზრებების გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროში წარდგენის ვადა გაიზარდა 2019 წლის 19 აპრილამდე.¹⁰

ამის შემდეგ პროცესი გაურკვეველად გაგრძელდა. 2019 წლის 14 ივნისს ონის მუნიციპალიტეტის მერიის ვებ/ფეისბუკ გვერდებზე გამოქვეყნდა განცხადება სათაურით „ონის ჰესების კასკადის პროექტის პრეზენტაცია“. მასში აღნიშნული იყო, რომ „სს „ონი კასკადი“ და ონის მუნიციპალიტეტის მერია გიწვევთ ონის ჰესების კასკადის პროექტის პრეზენტაციაზე“. ღონისძიება დაიწყო იყო ქ. ონში 18 ივნისს, სამშაბათს, 13:00 საათზე, გიგა ჯაფარიძის სახელობის ონის კულტურის ცენტრში. განცხადების თანახმად: „პრეზენტაციაზე დამსწრე საზოგადოება მიიღებს ამომწურავ ინფორმაციას პროექტის თაობაზე და იხილავს პროექტის დეტალურ ვიდეო ანიმაციას. ღონისძიების ბოლო ნაწილი კი დაეთმობა კითხვა-პასუხის სესიას. მოსახლეობის ტრანსპორტირებას უზრუნველყოფს სს „ონი კასკადი“. დეტალური ინფორმაციისთვის გთხოვთ მიმართოთ მერის წარმომადგენლებს ადმინისტრაციულ ერთეულებში“. განცხადებაში არ იყო აღნიშნული, წარმოადგენდა ეს განხილვა თუ არა კანონმდებლობით განსაზღვრულ გზმ-ს საჯარო განხილვას. არ იყო წინასწარ გავრცელებული განსახილველი დოკუმენტიც.

რამდენიმე დღეში, იმავე ფეისბუკგვერდზე გამოქვეყნდა ინფორმაცია, რომ „18 ივნისს ონის მუნიციპალიტეტის გიგა ჯაფარიძის სახელობის კულტურის სახლში გაიმართა „ონის კასკადის“ პროექტის საჯარო პრეზენტაცია, შეხვედრა წარიმართა კითხვა - პასუხის რეჟიმში, ნაჩვენები იყო პროექტის საფუძველზე შექმნილი ვიდეოანიმაცია და დარიგდა საინფორმაციო ბუკლეტები“. თანდართული იყო შეხვედრის ამსახველი ფოტომასალა.¹¹

ამ მოვლენების შემდეგ პროექტს გაგრძელება არ მოჰყოლია. 2019 წლის 31 აგვისტოს მწვანე ალტერნატივამ სიტუაციაში გარკვევის მიზნით განცხადებით ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს სსიპ ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტოს მიმართა.

სააგენტომ აცნობა ორგანიზაციას, რომ „ამ ეტაპზე მშენებლობის ნებართვა გაცემული არ არის და მიმდინარეობს მშენებლობის ნებართვის ადმინისტრაციული წარმოება, რომელიც

¹⁰ <https://mepa.gov.ge/Ge/PublicInformation/11416>

¹¹ <https://www.facebook.com/www.oni.gov.ge/photos/pcb.2268486053240775/2268482639907783/?type=3&theater&ifg=1>

საქართველოს მთავრობის 2019 წლის 2 სექტემბრის N1932 განკარგულების შესაბამისად, გაგრძელებულია 2019 წლის 18 დეკემბრამდე“. ამ პასუხს თან ახლავს მთავრობის დადგენილების ასლიც.

ამრიგად, ონის ჰესების კასკადის შესახებ პროექტთან დაკავშირებით შექმნილია საკმაოდ გაურკვეველი ვითარება. იკვეთება კანონმდებლობის დარღვევის ფაქტები, რაც დაკავშირებულია პროექტის საჯარო განხილვის ჩატარებასთან და ადმინისტრაციული წარმოების წესების დარღვევასთან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ აღნიშნულ პროექტზე წარმოება უნდა გაგრძელდეს „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-2 თავის თანახმად.

მიუხედავად აღნიშნული გაურკვეველი გარემოებებისა, მოვამზადეთ შენიშვნები და კომენტარები 2019 წლის თებერვალში გამოქვეყნებულ გზმ ანგარიშზე.

საკონტროლო კითხვები წარმოდგენილია 7 სექციის სახით:

1. პროექტის აღწერა (შეესაბამება „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის „ა“, „ბ“ და „ზ“ ქვეპუნქტებს);
2. გარემოს ფაქტორების/კომპონენტების აღწერა, რომლებიც პროექტის ზემოქმედების ქვეშ შეიძლება მოექცნენ (შეესაბამება „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის ა.ა) ქვეპუნქტი, ასევე მუხლი 5. პუნქტი 4. მუხლი 10, მე-3 პუნქტის გ) ქვეპუნქტი და სხვ.);
3. პროექტის მოსალოდნელი მნიშვნელოვანი ზემოქმედების აღწერა გარემოს ფაქტორებზე/კომპონენტებზე (შეესაბამება „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის „გ“, „დ“, „ე“, „ი“ ქვეპუნქტს);
4. ალტერნატივები (შეესაბამება „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის „ბ“ და „ზ“ ქვეპუნქტებს);
5. ზეგავლენის შერბილებისა და კომპენსაციის ღონისძიებები (შეესაბამება „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტს);
6. მონიტორინგი (შეესაბამება „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის „თ“ ქვეპუნქტს);
7. ხარისხი (შეესაბამება „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის „კ“. „ლ“, „მ“ ქვეპუნქტებს).

შეფასებისას გამოიკვეთა შემდეგი:

- პროექტის მნიშვნელობა ძალიან ზერელედ არის განმარტებული. არ არის მოცემული პროექტის დანახარჯისა და სარგებლის შესახებ ინფორმაცია, როგორც ამას მოითხოვს „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ 10.3. „ზ“ მუხლი. მსგავსი მოთხოვნა იყო 2018 წლამდე მოქმედ კანონმდებლობაშიც („გარემოზე ზემოქმედების შეფასების შესახებ“ დებულების დამტკიცების თაობაზე“ (N31, 15/05/13) მუხლი 5, მუხლი 6).
- ანგარიშში აღწერილია პროექტის განხორციელების სხვადასხვა ეტაპი, თუმცა ისინი არ არის დროში განწერილი. მხოლოდ აღნიშნულია, რომ სამშენებლო პერიოდი

მოიცავს 4 წელიწადს. პროექტის სასიცოცხლო ციკლი 50 წელია. არ არის მითითებული პროექტის დაწყების დრო.

- პროექტის ძირითადი მახასიათებლები და გარემოს კომპონენტებზე ზეგავლენა დაწვრილებით აღწერილია მხოლოდ ერთი ალტერნატივისთვის. არაქმედების ალტერნატივის არსი არასწორად არის გაგებული ანგარიშის ავტორების მიერ.
- არ არის აღწერილი ტექნოლოგიური ალტერნატივები. მაგალითად, მოცემულია მხოლოდ ერთი ტიპის ტურბინები (ონი 1 თვის - პელტონის ტიპის, ონი 2 თვის - ფრენსისის ტიპის), ისე, რომ არ არის წარმოდგენილი ამ ტურბინებთან დაკავშირებული გარემოსდაცვითი რისკები.
- ანგარიშში აღწერილია, რომ გაჩნდება ახალი ინფრასტრუქტურა (გზები და ა.შ.) და საქმიანობები (ინერტული მასალის მოპოვება, ტრანსპორტირება და სხვ.), მაგრამ მისი ზემოქმედება ბიომრავალფეროვნებაზე/გარემოზე არ არის წარმოდგენილი.
- არ არის განხილული კუმულატიური ზემოქმედება სხვა დაგეგმილ ინფრასტრუქტურულ და ენერგეტიკულ პროექტებთან, მათ შორის, არც ონის ჰესების კასკადისთვის განკუთვნილ ელექტროგადამცემ ხაზებთან.
- არ არის აღწერილი „სრული პროექტი“, აღწერა არ მოიცავს ჰესთან დაკავშირებულ და დამხმარე ყველა საქმიანობას (გზების გაყვანა, ელექტროგადამცემი ხაზები, საბაგიროს მშენებლობა).
- პროექტის მშენებლობის ეტაპზე წარმოიშობა ახალი სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა და მნიშვნელოვანი სატრანსპორტო ნაკადი, თუმცა მისი ზეგავლენა ბიომრავალფეროვნებაზე და ეკოსისტემურ სერვისებზე არ არის განხილული.
- ძალიან ზოგადად არის მოცემული ინფორმაცია გამოყენებული ნედლეულისა და ბუნებრივი რესურსების შესახებ. აღნიშნულია, რომ „ინერტული მასალების (ქვიშა ხრეში) მოპოვება მოხდება მდ. რიონის ხეობიდან“ მოქმედი ლიცენზიანტებისგან მოხდება შესყიდვა მშენებელმა კონტრაქტორის მიერ. შესაძლებელია, რომ მშენებელმა კონტრაქტორმა თავად მოაწიოს ახალი კარიერი და ამისთვის მოიპოვოს ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის ლიცენზია. არ არის შეფასებული, რა რაოდენობით ინერტულ მასალას მოიპოვებენ ამჟამად მოქმედი ლიცენზიანტები, იქნება თუ არა ეს საკმარისი პროექტისთვის, სხვა მომხმარებლებისთვის ხელმისაწვდომი დარჩება თუ არა ეს ბუნებრივი რესურსი, რა ზეგავლენა ექნება ამ წიაღისეულის მოპოვებას გარემოზე.
- კვლევისათვის გამოყოფილი მეთოდოლოგია და განსაკუთრებით დრო (პერიოდი) არ შეესაბამება / არასაკმარისია ობიექტური და სრულყოფილი მასალის მოსაპოვებლად. მაგალითად, გზმ ანგარიშის თანახმად, უხერხემლოების კვლევა მიმდინარეობდა მხოლოდ 2 დღე, ნოემბერში, ისიც უამინდობის პირობებში. იქტიოლოგიური კვლევა მიმდინარეობდა მხოლოდ ერთ სემონში, 2016 წლის ოქტომბერში.

- ძირითადი საპროექტო მდინარის დინების დონეები და ძირითადი საპროექტო მდინარის შენაკადების ჰიდროლოგიური მახასიათებლები (საშუალო მრავალწლიანი წყლის ხარჯი, სეზონური ხარჯები და ა.შ.). შეფასებულია ძალზე მოძველებული მონაცემების მეშვეობით (ჰიდროპოსტ გლოლას მონაცემები - 1942-1957; ჰიდროპოსტ უნერას მონაცემები - 1959-1986; ჰიდროპოსტ ონის მონაცემები - 1935-1990). ეკოსისტემური სერვისების გამოყენების შესახებ არაფერია ნათქვამი. გარემოსდაცვითი ხარჯის საკვლევი უბნების რაოდენობა არასაკმარისია. გამოყენებულია არა თანამედროვე, ევროკავშირის წყლის დირექტივის შესაბამისი, არამედ საბჭოთა პერიოდის მეთოდოლოგია - „ძირითადი საპროექტო და სამშენებლო წესები“ - СП33-101-2003, „Определение основных расчетных гидрологических характеристик“. შესაბამისად, განხილულია წყლის ხარჯის მხოლოდ ერთი ე.წ. 10%-იანი ვარიანტი.
- ნატანის გაანგარიშება ეყრდნობა მოძველებულ მონაცემებს და თეორიულ გათვლებს. გაკეთებულია მხოლოდ ერთი გრანულომეტრიული ანალიზი (მდ.რიონზე ჰიდროპოსტ ონის ზედა ბიეფში 2016.06.22).
- სახეობები (მათი პოპულაციები და ჰაბიტატები), ასევე ჰაბიტატების ტიპები, რომლებზეც პროექტმა შეიძლება გავლენა იქონიოს აღწერილია ხარვეზებით. ბოტანიკური და ზოოლოგიური ნაწილში მოცემული ჰაბიტატების შეფასებები ერთმანეთთან წინააღმდეგობაშია.
- ბოტანიკურ ნაწილში ზოგიერთი ჰაბიტატი მოხსენიებულია, როგორც „დაბალი საკონსერვაციო ღირებულების მქონე ჰაბიტატი“. თუმცა დიდი ალბათობით, აქ წარმოდგენილია ბერნის კონვენციით განსაზღვრული ჰაბიტატები G1.1. ჭალისა და სანაპირო ტყეები, სადაც დომინირებს მურყანი, არყი, ვერხვი ან ტირიფი; G1.12 ბორეო-ალპური ჭალის პარკული ტყეები; G1.6 წიფლნარი: G1.6H. კავკასიური წიფლის ტყეები: წიფლის, წიფელ-რცხილის და წიფელ-სოჭის ტყეები კავკასიაში; C3.55 კენჭოვანი მდინარისპირების მეჩხერი მცენარეულობა. **C3.62 მცენარეულ საფარს მოკლებული მდინარის კენჭოვანი ნაპირები.** ამგვარად ზოგიერთი „დაბალი საკონსერვაციო ღირებულების“ მქონედ მოხსენიებული ჰაბიტატი, შესაძლოა წარმოადგენდეს ბერნის კონვენციის მუდმივმოქმედი კომიტეტის მე-4 რეზოლუციაში მითითებულ მკაცრად დასაცავ ჰაბიტატს.

ამ დაშვებას ამყარებს გზმ ანგარიშის ზოოლოგიური ნაწილი, სადაც აღნიშნულია, რომ „ჩატარებული საველე კვლევის დროს საპროექტო დერეფანში გამოიყო 5 ძირითადი ჰაბიტატი (EUNIS-ის ჰაბიტატების კლასიფიკაციის მიხედვით):

1. რეგულარულად ან ახლახან დამუშავებული სასოფლო-სამეურნეო მიწები, ბალები და საკარმიდამო ნაკვეთები;
2. G1 ფართოფოთლოვანი ტყე;
3. G1.1 ჭალისა და სანაპირო ტყეები, სადაც დომინირებს მურყანი, არყი, ვერხვი ან ტირიფი;

4. G4.6 შერეული სოჭნარ-ნაძენარ-ნიფლნარი ტყე;
5. C3.55 კენჭოვანი მდინარისპირების მეჩხერი მცენარეულობა.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, სრულიად უსაფუძვლო და უპასუხისმგებლოა გზმ ანგარიშში მოცემული მტკიცება იმის შესახებ, რომ „ჰესების კასკადის პროექტის გავლენის ზონაში კრიტიკული ჰაბიტატები წარმოდგენილი არ არის და შესაბამისად კრიტიკული ჰაბიტატების დაკარგვას ადგილი არ ექნება“.

- რეგიონში დღესდღეობით არ არის დაცული ტერიტორიები წარმოდგენილი, თუმცა გვაქვს დაგეგმილ დაცულ ტერიტორიები (რაჭის ეროვნული პარკი), რომელიც ძალზე ზოგადად არის მოხსენიებული, მაგრამ პროექტის ზეგავლენა არ არის შეფასებული;
- ანგარიშში ნახსენებია რეგიონში არსებული სამი ბურმუხტის საიტი და ნათქვამია, რომ ვინაიდან ეს საიტები მოშორებულია საპროექტო ტერიტორიიდან, მათზე პროექტს ზემოქმედება არ შეფასდება. არ არის განხილული მდინარის ქვედა ბიეფში არსებული ბურმუხტის საიტები.

როგორც აღვნიშნეთ, ონის ჰესების კასკადი იგეგმება მდინარე რიონის აუზში, რომლის ქვედა ბიეფში მდებარეობს „ბურმუხტის ქსელის“ საიტები აჭაშეთის ალკვეთილი და კოლხეთის ეროვნული პარკი, ხოლო მდინარე რიონი ბერნის კონვენციით დაცული ატლანტური ზუთხის ერთადერთ საბინადრო გარემოს წარმოადგენს და მიმდინარეობს სამუშაო ამ სახეობის დასაცავად დაცული ტერიტორიისა და ახალი „ბურმუხტის საიტის“ დასაარსებლად (ბერნის კონვენციით დადგენილი ვალდებულება). აღნიშნულიდან გამომდინარე, საჭიროა მომზადდეს ე.წ. „შესაბამისი შეფასება“ (Appropriate Assessment, AA). ევროკავშირის ასოცირების ხელშეკრულება საქართველოს ავალდებულებს განახორციელოს ყველა იმ პროექტის „შესაბამისი შეფასება“, რომელთაც შესაძლოა ჰქონდეთ მნიშვნელოვანი ზემოქმედება „ბურმუხტის ქსელში“ ჩართულ ტერიტორიებზე. ბუნებრივი ჰაბიტატებისა და ველური ფლორისა და ფაუნის შენარჩუნების შესახებ დირექტივა 92/43/EEC-ის თანახმად უნდა განხორციელდეს ნებისმიერი გეგმის ან პროექტის „შესაბამისი შეფასება“, რომლებსაც შესაძლოა ჰქონდეთ მნიშვნელოვანი ზეგავლენა ნატურა 2000-ის ტერიტორიაზე (საქართველოს შემთხვევაში - „ბურმუხტის საიტზე“). ცალკე ან ერთობლივად სხვა გეგმებთან და პროექტებთან. აქ იგულისხმება არა მარტო ის ობიექტები, რომლებიც უშუალოდ „ბურმუხტის საიტის“ ფარგლებში არიან განთავსებული, არამედ პროექტები „ბურმუხტის საიტის“ საზღვრებს გარეთაც, რომელთაც შესაძლოა ზეგავლენა იქონიოს ამ „ბურმუხტის საიტზე“. მხოლოდ იმის საფუძველზე, რომ პროექტი არ მდებარეობს „ბურმუხტის საიტის“ ფარგლებში, არ შეიძლება იქნას მიღებული გადაწყვეტილება, რომ არ არის საჭირო ე.წ. „შესაბამისი შეფასების“ განხორციელება. ჰიდროელექტროსადგურის განთავსებამ შესაძლოა მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონიოს წყალშემკრებში ან ქვემო წელში მდებარე ბურმუხტის ტერიტორიაზე (იხ. ევროკომისიის სახელმძღვანელო დოკუმენტი European Commission, 2018. Guidance on The requirements for hydropower in relation to Natura 2000). „შესაბამისი შეფასება“ უნდა მომზადდეს ადრეულ ეტაპზე.

პროექტის თანახმად, ორივე ჰესის შემთხვევაში ძალურ კვანძებზე წყლის მიწოდება მოხდება

მიმყვანი გვირაბების საშუალებით და სათავო ნაგებობების ქვედა ბიეფებში მოქცეულ მონაკვეთებზე (ონი 1 ჰესის შემთხვევაში გავლენის ზონაში მოქცეული მდ. რიონის სიგრძე შეადგენს დაახლოებით 14.5-15 კმ-ს, ხოლო ონი 2 ჰესის პროექტის გავლენის ზონაში მოქცეული მონაკვეთის სიგრძე დაახლოებით 9.5-10.0 კმ-ს) მოსალოდნელია მდინარის ხარჯის მნიშვნელოვნად შემცირება. სხვა სიტყვებით, მდინარე რიონის დაახლოებით 25 კმ-იან მონაკვეთზე, პროექტის ფუნქციონირების მომდევნო 50 წლის განმავლობაში წყლის რაოდენობა უკიდურესად შემცირებული იქნება. პროექტში აღიარებულია, რომ ეს ბიოლოგიურ გარემოზე მალალი ხარისხის ზემოქმედებად უნდა ჩაითვალოს.

განსაკუთრებით მძიმე იქნება ზემოქმედება თევზების სახეობებზე. გზმ ანგარიშში აღნიშნულია, რომ პროექტის განხორციელების შედეგად, „მდინარის ჩამონადენის დროში გადანაწილება არღვევს თევზების გამრავლების და არსებობის ჩამოყალიბებულ პირობებს. იცვლება ჰიდროლოგიური, თერმული, ჰიდროქიმიური და ჰიდრობიოლოგიური რეჟიმები და შესაბამისად თევზის გადაადგილების, გამრავლების და კვების პირობები, გამსვლელი და ნახევრად გამსვლელი თევზების აღწარმოების და ნასუქობის პირობები“.

გზმ ანგარიშში აღიარებულია, რომ ბოლოლოგიური, განსაკუთრებით იქითოფაუნასთან დაკავშირებული, საკითხები „არასაკმარისად არის შესწავლილი. ამიტომ, რთული სათქმელია თუ რა დონეზე და რამდენად სწრაფად მოყვება მდინარის ეკოსისტემის სულ უფრო მზარდ დანაწევრიანებას ეკოსისტემისა და ბიომრავალფეროვნების საპასუხო რეაქცია. ასევე უცნობია დღეისათვის, არსებობს თუ არა ის ზღვრული დონე, რომლის მიღწევის შემდგომ დამატებითი კაშხლის მშენებლობისას არ მატულობს კრიტიკული ზემოქმედება“. იქვე აღნიშნულია: „ზემოქმედება წყლის ეკოსისტემებზე, მის ბიომრავალფეროვნებაზე წარმოადგენს კომპლექსური ზემოქმედების ერთობლიობას და, ამრიგად, პროგნოზირება დაკავშირებულია სირთულეებთან, თუკი არ არსებობს ან არასაიმედო საწყისი ინფორმაცია“. ამგვარი „აღიარება“ იძლევა იმის საფუძველს, რომ გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრმა მიიღოს გადაწყვეტილება საქმიანობის განხორციელებაზე უარის თქმის შესახებ, ვინაიდან შეუძლებელია ასეთ არასრულყოფილ მონაცემებზე დაყრდნობით დადგინდეს, რომ ამ საქმიანობის განხორციელება განსაზღვრულ ადგილსა და გარემოებაში არ გამოიწვევს გარემოს მდგომარეობისა და ბუნებრივი რესურსების შეუქცევად ხარისხობრივ და თვისობრივ ცვლილებებს.

პროექტში აღნიშნულია, რომ „შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებების ეფექტურად გატარების და მუდმივი მონიტორინგის პირობებში შესაძლებელია ხმელეთის ცხოველებზე ზემოქმედების „საშუალო“ მნიშვნელობამდე დაყვანა“. თუმცა არასრულყოფილი გზმ და შემოთავაზებული შემარბილებელი ღონისძიებები არ იძლევა იმის საფუძველს, რომ ისინი ეფექტური იქნება. თევზსავალზე საუბარი მხოლოდ გზმ-ს ტექნიკურ ნაწილშია, სადაც აღნიშნულია, რომ „ჰესის თევზსავალი დაპროექტებულია საპროექტო მონაკვეთზე მდინარის კალმახის არსებობის გათვალისწინებით“. თუმცა, ბოლოლოგიურ ნაწილში აღნიშნულია, რომ მდინარეში მოიპოვებს ნაკადულის კალმახი (*Salmo trutta morfa fario* Linnaes, 1758), კოლხური წვერა (*Barbus tauricus rionica* Kamensky, 1899), ნაფოტა (*Rutilus rutilus*, Linnaeus, 1758) და კავკასიური ქაშაპი (*Squalius cephalus*, Linnaeus, 1758) ასევე საუბარია სხვა სახეობებზეც, რომლებიც ლიტერატურული მონაცემებით ბინადრობენ ამ არეალში.

შესაბამისად, კალმახზე გათვლილი თევზსავალი, შესაძლოა, არ გამოდგეს ეფექტური სხვა თევზებისათვის, რომლებსაც განსხვავებული მობილობა და ზომები ახასიათებთ. ანგარიშის ბოლოლოგიურ ნაწილში (ქვეთავი „თევზის დალევა წყალმიმღებსა და წყალჩამშვებებზე“) აღნიშნულია, რომ „სადედე ჯოგის გატარება არ მოიტანს არავითარ შედეგს, თუ კი არ დაიგეგმა თევზდამცავი მოწყობილობების მონტაჟი წყალმიმღებებზე და წყალჩამშვებებზე“. ასეთი ჩანაწერით გაუგებარია, იღებს თუ არა კომპანია ვალდებულებას, თევზდამცავი მოწყობილობების დამონტაჟებაზე.

არასაკმარისადაა გამოკვლეული ბერნის კონვენციითა და საქართველოს წითელი ნუსხით დაცული სახეობის - წავის პოპულაცია და ჰაბიტატი. ამ სახეობის ძირითად საფრთხედ მიჩნეულია შემცირებული საკვები ბაზა, რასაც მდინარის ჩამონადენის კლება გამოიწვევს. ამის ფონზე, შემარბილებელ საშუალებებად სრულიად შეუსაბამო ღონისძიებებია შემოთავაზებული.

პროექტში აღიარებულია, რომ „გემოქმედების არეებზე, მათ შორის, ტყიან ტერიტორიებზე პრაქტიკულად შეუძლებელია აღრინდელი ბუნებრივი კორომების აღდგენა და შენარჩუნება იმ სახით, როგორც იყო მშენებლობამდე. ამიტომ, ასეთ შემთხვევებში რეკომენდირებულია ოფსეტური ღონისძიებების განხორციელება, რაც გულისხმობს ექვივალენტური ტყის ჰაბიტატების ან სხვა ტიპის ეკოსისტემების/მცენარეულობის თანასაზოგადოებების აღდგენას“. თუმცა, იქვე მეორდება კომპანია „გამას“ მიერ შესრულებულ არაერთი ანგარიშიდან კოპირებული ფრაზები, „უდანაკარგო“, „წმინდა მოგების პრინციპისა“ და „ჰაბიტატ-ჰექტრის“ მიდგომებზე. როგორც წესი, ასეთი სახით ეკო-კომპენსაციების საკითხები გზმ დოკუმენტში შეტანილია იმისათვის, რომ შეიქმნას გარკვეული ილუზია, გარემოზე მიყენებული თითქოს ზიანი სათანადოდ კომპენსირდება. ტრადიციულად, ასეთი მსჯელობა ძალზე არალოგიკურად და ფორმალურადაა ჩასმული გზმ დოკუმენტებში. პრაქტიკულად, არ არის ცნობილი ამ მეთოდის გამოყენების არც ერთი შემთხვევა ჰესის მშენებლობის დასრულების შემდეგ, რაზეც შესაბამისი სამინისტრო ყოველთვის თვალს ხუჭავს.

საპროექტო ტერიტორია მდებარეობს სეისმურად აქტიურ რეგიონში („საკვლევო ტერიტორია (კავკასიონის ცენტრალური ნაწილი) სეისმურად ძლიერ აქტიურია“). ის მიეკუთვნება 9 ბალიან სეისმურ ზონას. ონი 1 ჰესის მიმყვანი გვირაბი გადაკვეთს სამ მთავარ რღვევას. გვირაბის გაყვანისას რღვევების ტერიტორიიდან შეიძლება მოხდეს მძლავრი წყლის ნაკადის მოდინება. ასევე შესაძლებელია რღვევების სიახლოვეში სუსტი ქანების არსებობა. გვირაბის გაყვანის პროცესში კარსტული ფორმების გადაკვეთამ შეიძლება დიდი პრობლემები წარმოშვას, როგორებიცაა მოულოდნელად წყლის დიდი ნაკადის შემოჭრა, სიცარიელეების არსებობა და ქანების მასის დეგრადაცია. საპროექტო ტერიტორიაზე დიდი ალბათობით კარსტული წარმონაქმნები არსებობს. „გვირაბის გაყვანის დროს კარსტული ფორმების გადაკვეთამ შეიძლება დიდი პრობლემები წარმოშვას, როგორებიცაა მოულოდნელად წყლის დიდი ნაკადის შემოჭრა, სიცარიელეების არსებობა და ქანების მასის დეგრადაცია“. გზმ ანგარიშში აღნიშნულია, რომ „ამ ეტაპზე ინფორმაცია არ მოიპოვება ქანების ისეთ პარამეტრებზე, როგორებიცაა გრუნტის წყლის დონე, წყალშელწვეადობა, ნაპრალობა ორიენტაციები და გვირაბის ნიშნულზე ქანის მასის დეფორმაციები“. ასეთი მონაცემების არარსებობის ფონზე მშენებლობის ნებართვის გაცემამ გამოიწვია საქართველოს ენერჯეტიკის ისტორიაში ყველაზე დიდი ავარია, რომელსაც შუახევი-ჰესის

მწყობრიდან გამოსვლა მოჰყვა. აღსანიშნავია, რომ იმ შემთხვევაშიც გზმ ანგარიში კომპანია „გამას“ მიერ იყო მომზადებული.

გზმ ანგარიში კვლევების ჩატარებას გვთავაზობს გარემოსდაცვითი ნებართვის გაცემის შემდგომ პერიოდში (ისევე როგორც შუახევი-ჰესის და სხვა არაერთ შემთხვევაში მოხდა). „აუცილებელია მეტი ლაბორატორიული კვლევის ჩატარება განსხვავებული ქანების ტიპების მახასიათებლების შეფასებისთვის, რაც დაფუძნებული იქნება უტყუარ სტატისტიკაზე“... „საპროექტო სექციის ოპტიმიზაციისთვის პროექტის ძირითად კონსტრუქციებთან გამოკვლეულ უნდა იქნას ქანის მასის ნაპრალობა ორიენტაციები“... „სატენდერო დიზაინის ეტაპზე, რღვევების შესახებ დეტალური ინფორმაციის მისაღებად რეკომენდირებულია ბურღვითი სამუშაოების შესრულება“. „რეკომენდირებულია სატენდერო დიზაინის ეტაპზე განხორციელდეს უფრო ინტენსიური კვლევები შესაძლო კარსტული პირობების გამოსაკვლევადა“... „რეკომენდირებულია ბურღვითი სამუშაოების შესრულება ადგილზე ტესტირებით, ნიმუშების აღებითა და ლაბორატორიული ცდებით. გარდა ამისა, გრუნტის წყლის დონის კონტროლისთვის მიზანშეწონილია პიეზომეტრების გაყვანა“.

ამრიგად, გზმ ანგარიში აღიარებს, რომ არსებული გეოლოგიური კვლევები არასრულყოფილია. სეისმურად რთულ და გეოლოგიურად შეუსწავლელ ტერიტორიებზე პროექტის განხორციელება კი აუცილებლად შეუქმნის საფრთხეს ადამიანების სიცოცხლისა და საკუთრების უფლებებს. კერძოდ:

- არასაკმარისი ჰიდროლოგიური კვლევების ფონზე მნიშვნელოვანი პრობლემებია მოსალოდნელი მდ. რიონის ღვარცოფული ბუნების გამო. ანგარიშში აღნიშნულია, რომ „წყალუხვობის პერიოდში მყარი ნატანის უხვი ჩამონადენის გათვალისწინებით, მაღალია ონი 2 ჰესის კაშხლის ზედა ბიეფში ნატანის დაგროვების და მდ. რიონის და მდ. ჭეჭორას კალაპოტის ნიშნულების ამაღლების რისკი. შესაბამისად შემარბილებელი ღონისძიებების გარეშე შესაძლებელია შეიქმნას ქ. ონის ტერიტორიის დატბორვის რისკები“. არსებული არასრულყოფილი მონაცემები და გზმ ანგარიშის დაბალი ხარისხი, მისი შეუსაბამობა მიღებულ საერთაშორისო პრაქტიკასა და საქართველოს კანონმდებლობასთან, შემარბილებელი ღონისძიებების სწორად შემუშავების საფუძველს არ იძლევა.
- სამშენებლო სამუშაოების მიმდინარეობის პერიოდში მძიმე ტექნიკის გადაადგილებასთან დაკავშირებით ვიბრაციის გავრცელება და სხვა სამუშაოები სერიოზულ პრობლემებს შეუქმნიან სოფელ ლაგვანთას, ვინაიდან საავტომობილო გზა, რომლითაც პროექტის მძიმე ტექნიკა ისარგებლებს, გადის ამ სოფლის მჭიდროდ დასახლებულ ტერიტორიაზე. გახდა შეწუხებისა და დაბინძურებისა, არსებობს შენობა ნაგებობებზე ზემოქმედების რისკი. შემოთავაზებული შემარბილებელი ღონისძიებები არაადეკვატურია.
- ჰესის პროექტი გამოიწვევს მნიშვნელოვან ვიზუალურ დაბინძურებას. ამას გამოიწვევს წყლის მნიშვნელოვანი ნაკადის სადანწნეო მილსადენში გადაადგილების შედეგად 25 კილომეტრიან მონაკვეთზე თითქმის გამჭრალი მდინარე, სანაყაროები და გადამცემი ხაზები. ვიზუალურ-ლანდშაფტური ზემოქმედების შერბილების ღონისძიებები (როგორც მშენებლობის, ასევე ექსპლუატაციის ეტაპზე მუდმივი

ნაგებობების ფერის და დიზაინის შერჩევა მოხდება ისე, რომ შეხამებული იყოს გარემოსთან), სრულიად არაადეკვატურია.

- აღნიშნულია, რომ „ჰესების კასკადის პროექტის განხორციელება უცილობლად გამოიწვევს რეგიონში ისეთი ბიზნესსაქმიანობების გააქტიურებას როგორცაა: სამშენებლო მასალების წარმოება, სატრანსპორტო მომსახურება, კვების პროდუქტების წარმოება და რეალიზაცია, მომსახურების სფერო და სხვა, რაც თავის მხრივ შექმნის დამატებით შემოსავლის წყაროებსა და სამუშაო ადგილებს“. არ არის გამოკვლეული, რა ზემოქმედება ექნება გარემოზე ამ საქმიანობებს.
- აგარიულ სიტუაციებზე რეაგირების ღონისძიებები სრულიად არაადეკვატურია და შეუსაბამოა მოსალოდნელ საფრთხეებთან. მუსტად ანალოგიური ღონისძიებები ეწერა დარიალ-ჰესის გზმ ანგარიშშიც (პრაქტიკულად კოპირებულია). დარიალ-ჰესის პროექტი განხორციელა იგივე კომპანია „ფერიმ“, ხოლო გზმ ანგარიშში მოამზადა იგივე კომპანია „გამამ“. დარიალ-ჰესი სრულიად მოუმზადებელი აღმოჩნდა აგარიულ სიტუაციებთან, რასაც რამდენიმე ადამიანის (მათ შორის კომპანიის თანამშრომლების) დაღუპვა მოჰყვა.

„გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ თანახმად, საქმიანობაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღება იმ შემთხვევაში, თუ მისი განხორციელება ეწინააღმდეგება კანონმდებლობის მოთხოვნებს (მუხლი 14). ამავე მუხლის თანახმად, მინისტრი გამოსცემს ინდივიდუალურ ადმინისტრაციულ-სამართლებრივ აქტს საქმიანობის განხორციელებაზე უარის თქმის შესახებ, თუ გზმ-ის ანგარიშით ან/და ექსპერტიზის დასკვნით დგინდება გარემოზე ზემოქმედების ხასიათის და მოცულობის მიუღებლობა, გარემოზე ზემოქმედების რისკის პრევენციის შეუძლებლობა ან/და გარემოზე ზემოქმედების შემარბილებელი ღონისძიებების განხორციელების შეუძლებლობა.

როგორც აღვნიშნეთ, გზმ ანგარიშში ბიომრავალფეროვნების, ჰიდროლოგიის ან გეოლოგიის კვლევა არ არის დასრულებული სახით წარმოდგენილი. ასეთ პირობებში, შეუძლებელია განისაზღვროს გარემოზე ზემოქმედების ხასიათი და მოცულობა, გარემოზე ზემოქმედების რისკის პრევენციისა და გარემოზე ზემოქმედების შემარბილებელი ღონისძიებების განხორციელების შესაძლებლობები.

დასკვნა

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ როგორც ნამახვანის, ასევე ონის ჰესების კასკადის პროექტებთან დაკავშირებით წარმოდგენილი დოკუმენტაციის განხილვამ აჩვენა, სახეზეა არაერთი პროცედურული შეუსაბამობა და შინაარსობრივი პრობლემა. სახელმწიფოს მიერ წარმართული გარემოსდაცვითი ნებართვების გაცემის პროცედურა არა მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობას არ შეესაბამება (განსაკუთრებით, საზოგადოების მონაწილეობის თვალსაზრისით). გზმ ანგარიშების მომზადების პროცესი, შინაარსი და მათთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების მიღების პროცესი აჩვენებს, რომ საქართველოს მთავრობა არ ასრულებს ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ასოცირების ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულებებს. მოსალოდნელია, რომ აღნიშნულ პროექტებთან დაკავშირებით გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ეცდება მიიღოს გადაწყვეტილება ცუდად მომზადებული გზმ ანგარიშების საფუძველზე, რაც მომავალში შესაძლოა გარემოს დეგრადაციის, ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-

ეკონომიკური ინტერესების შელახვის და სამრეწველო ავარიების მიზეზი გახდეს. აუცილებელია, რომ საქართველოს მთავრობამ შეცვალოს არსებული პოლიტიკა და ზედმინვნით შეასრულოს ქვეყნის კანონმდებლობა და საერთაშორისო ვალდებულებები ჰესების პროექტების განვითარების დროს; წინააღმდეგ შემთხვევაში შეუძლებელი იქნება წარმატებული ენერგეტიკული პროექტების განხორციელება, ხოლო წინააღმდეგობა ერთი მხრივ მთავრობასა და დეველოპერებს (რომლებიც რატომღაც ყოველთვის ერთ გუნდად მოქმედებენ) და, მეორე მხრივ, ადგილობრივ მოსახლეობასა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს შორის უფრო გაძლიერდება.